

DIE VERHOUDING TUSSEN KERK EN ἀγάπη IN PAULINIESE PERSPEKTIEF

J. A. du Rand¹

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN CHURCH AND ἀγάπη IN PAULINE PERSPECTIVE

The aim of this contribution is to investigate the pivotal semantic position taken by ἀγάπη in its relationship to the Pauline concept of church. ἀγάπη is a κόπος a strenuous labour (1 Thess. 1:3), not to be considered a means or strategy to achieve something but to characterise the typical depicted eschatological character of the Pauline ἐκκλησία. Selected aspects of ἀγάπη in 1 Thessalonians, 1 and 2 Corinthians, Romans, Galatians and Ephesians are investigated to illustrate the remarkable relationship between ἐκκλησία and ἀγάπη.

1. ORIËNTEREND

Om die Pauliniese gebruik van die Griekse woord ἀγάπη konkordanties slegs deur “liefde” in Afrikaans weer te gee, verskraal ongelukkig die omvattendheid van sy gebruiksmoontlikhede. Volgens die tipiese Pauliniese idiomatiese gebruik, beskryf ἀγάπη veel meer as net “liefde”. ἀγάπη benoem eerder die allesinsluitende geestelike en etiese higiëne van ’n Christelike gemeentebestaan te midde van kosmiese sondebesmetting. Daarom word die Griekse woord ἀγάπη onvertaald gelaat in hierdie verkennende ondersoek na die verhouding tussen die gemeente-gelowiges en ἀγάπη in die tipiese Pauliniese gebruik daarvan (Stroble 1996:314).

’n Kliniese sistematiserende kompilasie van tekste waarin ἀγάπη voorkom, sou een moontlike werkwyse wees. Dit is egter nie die bedoeling nie. Die kronologiese gang van die Pauliniese denke oor die verhouding tussen kerk en ἀγάπη word eerder selektief nagegaan. Sonder om hier verantwoordings te doen oor hul moontlike ontstaansdatums, word gekyk na geselekteerde voorkomste in 1 Tessalonisense, 1 en 2 Korintiërs, Romeine, Galasiërs en vlugtig ook na die deuteropauliniese Efesiërs. In die gang van die opname bespeur ons ook die ontwikkeling van die Pauliniese denke oor die genoemde saak.

1 Prof. J. A. du Rand, Dept. Bybelkunde, Randse Afrikaanse Universiteit, Johannesburg.

2. DIE “INSPANNING VAN JULLE LIEFDE” (1 TES. 1:3)

In een van sy vroeër geskrifte, 1 Tessalonisense, roep Paulus in herinnering “die werk van julle geloof”, die “inspanning van julle liefde” (τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης) en “die volharding van julle hoop op ons Here Jesus Christus” (1 Tes. 1:13). Dit verteenwoordig die tipiese Pauliniese trio van geloof, hoop en liefde (vgl. 1 Kor. 13:13) (Käsemann 1981:49).

Die Griekse woord κόπου (“inspanning”) wat die intensiteit van ἀγάπη kwalifiseer, kan ook vertaal word deur “veeleisende” of “inspannende werk”, “kraginspanning” of “kragtige moeite doen” of selfs “uitputtende inspanning” (Stauffer 1953:50; Spicq I 1963:63; Nygren 1952:84; Brown 1976:543). Die algemene aanduiding is dat die ἀγάπη wat Paulus hier ter sprake bring nie slegs ’n praktiese of dinamiese liefdesvertoon teenoor woorde is nie, maar ’n “duur” saak is. Dit verg inspanning en harde werk, tot so ’n mate dat dit jou moeg kan maak. Ja, moeg behoort te maak. Trouens, Paulus beskryf sy eie evangeliserende taak ook as κόπος (1 Tes. 2:9; 3:5) en praat van “ons werk” (NAV). Met keurige en intieme taalgebruik roep Paulus sy bediening in Tessalonika in herinnering volgens hoofstukke 2 en 3. Hy was “liefdevol en sag” (νήπιτοι) teenoor die gemeente, en het “soos ’n ma (τροφός) haar eie kinders vertroetel” (θάλαπη) (1 Tes. 2:7). Paulus was “besonder geheg” aan die gemeente (ὁμειρόμενος), tot só ’n mate dat “hy sy lewe vir hulle sou wou gee” omdat hulle vir hom ἀγάπητοι geword het (1 Tes. 2:8). Deur “veeleisende inspanning” (κόπος) is ’n innige gemeenskap van gelowiges gekonstitueer, soos blyk uit die gebruik van ἀγάπαν, ἀγάπη en ἀγάπητοι in 1 Tessalonisense 2:5-9.

Paulus se hartstogtelike “liefde” vir die Tessalonisense word betoon in sy veeleisende “swoeg en sweet” vir hulle (1 Tes. 2:9). Sy liefde geskied teen ’n prys! Nadat Paulus beledig en mishandel is in Filippi, het hy met God-gegewe moed, gepaard met hewige teenkanting, die evangelie in Tessalonika kom verkondig (1 Tes. 2:2). Hy doen dit met “inspannende liefde” waarvolgens die κόπος die raamwerk voorsien aan die ἀγάπη terwyl ἀγάπη die inhoud vorm wat die κόπος die moeite werd maak. Dit is daarom nie vreemd nie dat die nuwe Vulgaat τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης vertaal met *labor caritatis* terwyl die oorspronklike Vulgaat die twee begrippe skei en vertaal ... *et laboris et charitatis* (Penna 1991:187).

Paulus se hardwerkende liefdesywer vir die gemeente het vrugte afgewerp. Volgens 1 Tes. 5:12, 13 versoek hy die gemeente om erkenning te gee aan “die mense wat só hard onder julle werk” (εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας) en om liefde teenoor hulle te betoon “op grond van hul werk” (ἡγείσθαι ... ἐν ἀγάπῃ

διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν). Paulus se hardwerkende liefde word begroet met weder-sydse veeleisende liefdeswerk deur die gemeente. Die dryfkrag en motive-ring daarvoor lê in Christus se liefde wat “Homself ter wille van my oorge-lewer het” (OAV) (παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἑμοῦ) (Gal. 2:20) (Marshall 1983:145).

3. “MAAR LIEFDE BOU OP” (1 KOR. 8:1)

Die hartklop van die Pauliniese ekklesiologie lê ongetwyfeld in dié uit-drukking: ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ — “... maar die ἀγάπη bou op” (1 Kor. 8:1).

Na sy ervaringe in Filippi en Tessalonika het Paulus geruime tyd in Ko-rinte gebly en gewerk en ’n gemeente (ἐκκλησία) gestig (Hand. 18; 1 Kor. 1:2; 2:5 en 11:18). Die jong gemeente is veral geteister deur partyskappe (hoofstukke 1-4), die skerp onderskeid tussen die sogenaamde “sterkes” en “swakkes” wat gewetensake betref (hoofstukke 8-10) en vrae oor gemeente-aangeleenthede wat veral die onderlinge verhoudinge raak (hoofstukke 11-14). Dit is veral in laasgenoemde, die gemeentesituasie, waar die ekklesio-logiese dimensies van ἀγάπη ontwikkel het in antwoord op soveel praktiese en alledaagse etiese vrae (Bruce 1976:116; Conzelmann 1969:215).

Wat die partyskappe betref, bring die leerwerker van Tarsis die gemoe-dere tot bedaring deur te fokus op die gelykheid van almal in die oë van die evangelie. Hy redeneer vanuit die Christosentriese vertrekpunt (1 Kor. 1:18, 30; 3:22) en sluit dié onderdeel (hoofstukke 1-4) ferm af deur te vra of hy “met ’n slaanding na hulle toe moet kom” óf “in liefde” (ἐν ἀγάπῃ) (1 Kor. 4:21). Dié uitdrukking spreek pastorale boekdele.

Toe Paulus kennis neem dat sommige Christene in die gemeente verlei word deur die vrye en onbeheerste gedrag van andere, moes hy ’n strategie uitwerk om die gemeente nie te laat verkrummel nie. Hy lê ’n beginsel neer. Almal het kennis wat iemand verwaand kon maak “maar liefde bou op” (ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ) (1 Kor. 8:1). Dit mag emosionele betekenis oproep, maar moet in die teologiese en ekklesiologiese sin verstaan word. Paulus gebruik die οἰκοδομή-veld in die oordragtelike sin en, buiten in 2 Kor. 5:1, altyd in verband met die gemeentelike lewe. Dit raak die geeste-like “opbou” van die Goddelike konstruksie (1 Kor. 3:9), die “opbou” van die gemeente (1 Kor. 4:12; 2 Kor. 12:19), ja, dit wat die “opbou” bevorder (Rom. 14:19).

In 1 Kor. 8:1 word ἀγάπη direk in verband gebring met die “opbou”. Al sou iemand ook die reg of kennis hê oor die vraag of vleis wat aan die afgod geoffer is, geëet mag word, troon die volwasse ἀγάπη bokant dié dilemma uit (Conzelmann 1969:167). Die maatstaf vir die toetsing lê opgeteken in

1 Kor. 8:3: “As iemand God lief het, ken God hom”. Die crux lê nie in ’n afspeel van kennis (γνῶσις) teenoor ἀγάπη nie; maar eerder juis daarin dat, ten spyte daarvan “dat ons almal kennis het” (1 Kor. 8:1), nie “almal hierdie kennis het nie” (1 Kor. 8:7). “Hierdie kennis” sinspeel op ’n bepaalde wete oor die problematiek, wat gehul is in die kleed van die ἀγάπη. ’n Mens sou dit ’n liefdesbewussyn kon noem wat gedoop is in die Goddelike sensitiwiteit van die “opbou” van die naaste. Dit is nie maar gelyk te stel aan die Sokratiese idioom waarvolgens iemand slegs kennis het as iemand weet dat hy nie weet nie (Diogenes Laertius, *Vitae Phil* 2:32). Dit is veel eerder dat geen kennis afgerond, wat nog te sê volmaak, is tensy dit geïntegreer is met die ἀγάπη.

ἀγάπη moet nie gesien word as ’n handige ekklesiologiese jammerlappie om die kosmiese sondebesmetting mee skoon te vee nie, maar as die wesenlike sigbaar maak van die Goddelike in ’n bepaalde situasie (Holladay 1990:87).

Die ode aan die ἀγάπη, volgens 1 Kor. 13, pas daarom uitstekend in by die Korintiese situasie. Dit is ’n lofrede oor die Christelike ἀγάπη — ’n saambind van ’n verskeurde gemeente; die harmonisering van Geestesgawes in die gemeente (hoofstukke 12-14) en ’n pastorale oproep tot ekklesiologiese eenheid te midde van die groot verskille en verskeidenheid. ἀγάπη tipeer in gemeenteverband “die uitnemende” (1 Kor. 12:31 - τὰ μείζονα) (Spicq 1955:362; Bosmann 1995:75). Penna beskryf 1 Kor. 13 as die viering van gemeentelike orde aan die hand van “die grootste”, dit is die ἀγάπη (1991:191). In die oppad-wees van die gemeente, maak ἀγάπη die “alreedsse” sigbaar te midde van ’n besmette werklikheid (Brunt 1981:21).

4. “MAAK RUIMTE VIR ONS IN JULLE HARTE” (2 KOR. 7:2)

Die tweede Korintebrief skets ’n verdere fase in Paulus se apostelbediening. Dit werp verdere lig op sy probleme en wroeging wat die opbou van gemeentes betref. Paulus beskryf homself en sy pastorale funksie in terme van die tipiese Griekse huweliksluiting. Hy tree op soos die paranimf wat volgens gebruik die bruid na die huis van die bruidegom moes neem (Penna 1991:191). Die paranimf moes met jaloersheid in belang van die bruidegom verantwoordelikheid vir die bruid se veilige aankoms aanvaar. Dit klink bekend as Paulus in 2 Kor. 11:2 sê:

Ek waak oor julle met 'n ywer wat van God kom, want julle is soos 'n jongmeisie wat ek aan een man toegesê het as sy bruid en wat ek vlekkeloos na hom toe wil bring. Die man is Christus.

As Paulus se lewer dan dwars draai van ongelukkigheid oor dinge in die gemeente, is dit nie om persoonlike gevoelens tot uiting te bring nie, maar juis deel van sy Goddelike jaloersheid (ζηλῶ — 2 Kor. 11:2). Sy padlangse en soms skerp taalgebruik, veral in hoofstukke 10-13, is daarom slegs 'n poging om aan die gemeente te sê dat hulle aan Jesus Christus behoort en om die Bruidegom soos 'n “vlekkelose jongmeisie” tegemoet te gaan (2 Kor. 11:2).

Paulus bestraf die moeilikheidmaker (2 Kor. 7:12) wat soveel “bekommernis en beklemming van hart” en “trane” veroorsaak het (2 Kor. 2:4-5). Maar, en dit vorm die draaipunt in die vertroebelde situasie: “Daarom vra ek julle: Bewys liefde aan hom” (2 Kor. 2:8). Wat 'n kragtige oproep onder sulke moeilike omstandighede! In Grieks lees dit: διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην. Die werkwoord κυρῶω wat hierbo deur “bewys” vertaal is (NAV), beteken in dié geval “om kragtig te besluit ten gunste van ...” Al sou die gemeente moontlik getwyfel het oor hul optrede teenoor die moeilikheidmaker, moet hul nou op Paulus se aanbeveling besluit op die ἀγάπη as antwoord. Hulle moet hom nou oorsien, vergewe, vryskeld en nuwe ruimte gee binne die Goddelike gemeenteverband.

Paulus doen in hierdie brief ook sy uiterste bes om die gang en ritme van die kringloop van ἀγάπη te stimuleer. Volgens hoofstuk 6 praat hy van homself as “medewerker van God” (6:1) wat “onberispelik” met “verdraagsaamheid en vriendelikheid” opgetree het (6:6). Hy kon dit slegs vermag “deur die Heilige Gees en deur opregte liefde” (6:6) (ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ). Hoe sterk stel die Griekse woord ἀνυποκρίτῳ dit nie: “sonder enige geveinsdheid (hipokrasie)” of “vry van enige onegtheid” (Arndt & Gingrich 1964:76). En op grond daarvan rig Paulus die appél dat die Korintiërs “hulle harte wyd oop moet maak” (2 Kor. 6:13; vgl 7:2) omdat hy “sy hart wyd oopgemaak het vir hulle” (2 Kor. 6:11). Algehele lojale ἀγάπη aan mekaar loop die gemeente-pad end-uit. Tot só 'n mate, om “saam te lewe en saam te sterwe” (2 Kor. 7:3). Dit is die liefde van Christus waarmee Hy die dood tegemoet gegaan het wat die gemeente saambind (Grieks: συνέχει in 2 Kor. 5:14) in hul weder- en onderlinge ἀγάπη (Wendland 1978:36; Blank 1987:9).

5. EKKLESIOLOGIESE ἀγάπη SPRUIT UIT DIE GELOOF (ROMEINE EN GALASIËRS)

In 'n volgende fase van die Pauliniese teologiese ontwikkeling word beklemtoon dat ἀγάπη se wortels diep gevoed word in die geloof. Die ἀγάπη van die gemeente veronderstel die gemeenskaplike toestand van sonde; die Goddelike ingrype aan die kruis; die gedeelde verlossing deur genade en die gemeenskaplike dankbetuiging deur die ἀγάπη. Sonder die geloofsbasis sou ἀγάπη 'n fanatiese of selfs emosionele voorstelling van 'n ideaal gewees het (Penna 1991:196). Geloof voed die ekklesiologiese ἀγάπη.

Romeine en Galasiërs beklemtoon dat die Gees die bepalende en inisiërende bemiddelaar is van regverdiging en die nuwe lewe van die geregverdigdes (Rom. 5:5; Gal. 3:1-5). Daarom is ἀγάπη as ekklesiologiese uiting onlosmaaklik verbind aan en geassosieer met die Gees: "... want God het sy liefde (ἀγάπη) in ons harte uitgestort deur die Heilige Gees ... (Rom. 5:5). Dit word duidelik gestel dat God die inisieerder is (Klaiber 1982:64). Oor die inhoud en kwaliteit van dié ἀγάπη kan menslike denke net afleidings maak maar nooit die werklike diepte daarvan peil nie. Van dié ἀγάπη sê Paulus in Romeine 8:35-39 dat niks of niemand die gelowige daarvan kan skei nie.

Die sinsnede "in ons harte" (ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν) in die uitdrukking dat God sy ἀγάπη in ons harte uitgestort het deur die Heilige Gees, word dikwels in die Pauliniese literatuur in verband gebring met die begrip "aanneming tot kinders" (νίθεσία) en die eskatologiese "erfgenaamskap" (κληρονομία) (2 Kor. 1:22; 3:2; 4:6; Gal. 4:6). Die soteriologiese lyn vanaf God se ἀγάπη tot sy aangenome kinders word gewoonlik gou en tereg raakgesien, maar daar is ook 'n ekklesiologiese lyn. Die "erfgename" en "kinders" funksioneer ekklesiologies as die "liggaam" of gemeente van Christus op aarde om hul verlossing deur belydenis en ἀγάπη sigbaar te maak. Albei spruit uit die dieper geloof.

In Gal. 5:22-23 stel Paulus die ἀγάπη voorop, as die vrug van die Gees gelys word. En in die konkrete alledaagse gemeentelewe staan die naasteliefde ook voorop (Gal. 5:14; Rom. 13:8-10). Die ἀγάπη-VRUG verskyn aan die ekklesiologiese geloofsboom, by wyse van spreke. Op só 'n wyse betoon die gemeente van Christus hul ware identiteit. Hoe duidelik benadruk Paulus dié waarheid in Gal. 5:6: "al wat van belang is, is geloof wat deur die liefde tot dade oorgaan" (πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη). Die ἀγάπη van die gemeente het 'n πίστις-wortel (Meagher 1984:74; Kertelge 1989:329).

6. "... SO BOU DIE LIGGAAM HOMSELF OP IN ἀγάπη" (EF. 4:16)

Dié Pauliniese brief aan die Efesiërs reflekteer 'n gemeentesituasie waar die begrip "kerk", net soos in Kolossense, nie meer net betrek is op die plaaslike gemeente nie maar sy betekenisvleuels universeel gesprei het (Kol. 1:8, 24; Ef. 1:22; 3:10, 21; 5:23, 24, 25, 27, 29, 32). Daarmee saam het die betekenis van ἀγάπη ook groter universele dimensies aangeneem. Die hoogste bron van ἀγάπη word beskryf as "God deur Christus", nie in die verband van 'n anti-legalistiese polemieek of die regverdiging deur geloof nie. Die grootheid van God se ἀγάπη word as sodanig besing (Ef. 2:4).

Ook die Christologiese aspek van ἀγάπη waarna verlossing teruggevoer kan word, word duidelik vermeld (Ef. 2:5-8). Volgens Ef 3:17 klink die gebed: "Ek bid ... dat julle in die ἀγάπη gewortel en gegrondves sal wees". Dit is nodig om saam met die gelowiges "te begryp hoe wyd en ver en hoog en diep die ἀγάπη van Christus strek" (Ef. 3:17). Die klimaks van dié gebed is 'n versugting: "Mag julle sy (= Christus se) ἀγάπη ken, ἀγάπη wat ons verstand te bowe gaan" (Ef. 3:19). Dié ἀγάπη is die lewensruimte waarbinne die gelowige sy/haar plek moet vind (Schnackenburg 1991:78; Dahl 1975:64). Vandaar die ruimtelike: "... hoe wyd, en ver en hoog en diep die ἀγάπη van Christus strek" (Ef. 3:18).

Op semiotiese wyse word ἀγάπη en ἐκκλησία semanties met mekaar in verband gebring volgens Ef. 5. Dit kom sprekend na vore in die verband van 'n huweliksparanese in Ef. 5: 21-32. Christus het die ἐκκλησία met ἀγάπη bejeën deur sy lewe vir die ἐκκλησία af te lê, net só moet die mans ook ἀγάπη teenoor hulle vrouens betoon (Ef. 5:25). Die "diep geheimenis" van die ἀγάπη tussen man en vrou word toegepas op Christus en die kerk (Ef. 5:32). In dié verband merk Penna interessant op:

This is so true that a Gnostic reinterpretation of this passage in the second or third century rereads the text as presenting two partners of a syzygy pre-existing within the divine pleroma (1991:197; vgl. Fischer 1973:176-200; Pagels 1983:158; Clemens Alexandrinus, *Excerpta ex Theodoto* 58:1).

Die tipiese Pauliniese uitdrukking "ter wille van" (ὕπέρ) het in sy teologiese besinning ontwikkel van "ter wille ons sondes (ὕπέρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν) het Christus gesterf" in 1 Kor. 15:3 tot: "ter wille van die ἐκκλησία het Christus sy lewe afgelê" in Ef. 5:25. Die "vir almal" (2 Kor. 5:14), "vir my" (Gal. 2:20), "vir ons" (Gal. 2:13) en "vir goddeloses" (Rom. 5:6) is nou gepersonifiseer in die kerk (Ef. 5:25; Kol. 1:24). Christus se offerdood as verlossingsdaad vir die ἐκκλησία kom nie op uit 'n subjektiewe houding van

ἀγάπη nie maar juis uit ἀγάπη as objektiewe effektiwiteit. Deur Jesus Christus is ἀγάπη en ἐκκλησία onlosmaaklik aan mekaar verbind.

Die Goddelike verbintenis van ἀγάπη en ἐκκλησία op grond van die Christus-gebeure lei volgens Efesiërs tot etiese implikasies. Dit word veral getipeer deur die uitdrukking en ἀγάπη (“in liefde”). Dié frase word slegs vier keer in die ander Pauliniese briewe aangetref (1 Kor. 4:21; 16:14; 2 Kor 5:6; 1 Tes. 5:13) terwyl dit vyf keer in Efesiërs voorkom (1:4 – “... om heilig en onberispelik voor Hom te wees in ἀγάπη”; 3:17 – “... dat julle in die ἀγάπη gewortel en gegrondves sal wees”; 4:2 – “... verdra mekaar in ἀγάπη”; 4:15 – “... ons sal in ἀγάπη by die waarheid bly ...”; 4:16 – “... so bou die liggaam homself op in ἀγάπη”). Die voorsetsel ἐν in ἐν ἀγάπη het eerder ’n modale as suiwer instrumentale funksie (Blass-Debrunner-Rehkopf 1976: par. 219). Dit beskryf ’n lewensdimensie, ’n modus van bestaan wat die lede van die christelike kerk identifiseer (Penna 1991:198). Die gelowiges wat aanvanklik uit die heidendom gekersten is, moes volgens die Efesiërs-situasie leer om deur middel van die ἀγάπη in ’n nuwe verhouding te tree met diegene wat uit die Judaïsme oorgekom het (Ef. 2:11-22).

Die beelde van ’n gebou en menslike liggaam vir die ἐκκλησία (Ef. 2:21, 22; 4:16) dien as lewende voorstellings waarvolgens die bouprodukt en volwasse mens alleenlik deur die ἀγάπη bereik kan word. Marcus Barth (1974:451) druk dit treffend soos volg uit:

Just as in 1 Corinthians a poem of love (ἀγάπη) was inserted between two chapters describing the life of the body and the edification of the church (see 1 Cor. 12-14), so also in Eph. 4:16 love (ἀγάπη) is denoted as the ground, the sphere, the instrument of the church’s existence. A church in which this manifold love is at work will not occupy herself with the erection of a tower of Babel and an empire vying for world dominion. Rather the structure erected will have the character of a building useful for rendering service to many people. It will resemble, e.g. a pilgrim’s inn or a halfway house. It will have gates that are open day and night for all who wish to enter. The mystery of this building is both contained and revealed in God’s promise to dwell in it (2:22). Without the rule of love (ἀγάπη), the church is not built up but scattered (Calvin).

Indien die Pauliniese verhouding tussen ἐκκλησία en ἀγάπη as funksioneel interafhanklik beskryf kan word, kan tot die gevolgtrekking gekom word dat ἀγάπη die ἐκκλησία legitiem definieer.

7. SLOTOPMERKING

Vanaf 1 Tessalonisense tot by Efesiërs het die Pauliniese verstaan van die verhouding tussen ἐκκλησία en ἀγάπη deur verskeie ontwikkelinge gegaan. 'n Kliniese klinkklaar definisie word nooit gegee nie — slegs die onvervangbare onverbeurbaarheid van die ἀγάπη as lewensbeginsel vir die ἐκκλησία.

Paulus leef die ἀγάπη sigbaar vir die gemeentes en verwag die omvattende ἀγάπη as antwoord. Hy ontdek geloof wat hom laat sê dat Christus hom met ἀγάπη bejeën. In Christus se ἀγάπη is God se groot ἀγάπη sigbaar geopenbaar. ἀγάπη het sodoende 'n Goddelike gebeurde geword wat die ἐκκλησία tot gevolg het. Die φιλανθρωπία van God (Titus 3:4) moet getransformeer word tot 'n φιλαδέλφια (1 Tes. 4:9; Rom. 12:10)! Op só 'n wyse word ἀγάπη die *forma ecclesiae*. ἀγάπη mag in die ἐκκλησία nooit vervlak tot 'n strategie om iets anders te bereik nie.

'n Kerk wat aan die ἀγάπη geken word, verteenwoordig sprekend en lewend die *eschaton*, reeds gedurende hierdie tyd (1 Kor. 13:13).

BIBLIOGRAFIE

ARNDT W F & GINGRICH F W

1964. *A Greek-English lexicon of the New Testament*. Chicago: University of Chicago Press.

BARTH M

1974. *Ephesians II*. Anchor Bible. New York: Garden City.

BLANK J

1987. Gnosis und Agape: zur christologischen Struktur paulinischer Mystik. In *Grundfragen christlicher Mystik*. Stuttgart: Fromman-Holzboog.

BLASS F, DEBRUNNER A & REHKOPF F

1976. *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

BOSMANN D M

1995. Paul's mediterranean gospel: faith, hope, love. *BThB* 25:71-78.

BROWN C

1976. "Love". In *Dictionary of New Testament Theology*. Vol 2. Exeter: Paternoster Press, pp. 538-551.

BRUCE F F

1976. *1 and 2 Corinthians* (New Century Bible). London: Oliphants.

BRUNT J C

1981. Love, freedom and moral responsibility: the contribution of 1 Cor. 8-10 to an understanding of Paul's ethical thinking. *S.B.L. Seminar Papers* 20:19-33.

CONZELMANN H

1969. *Der erste Brief an die Korinther*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

DAHL N A

1975. Cosmic dimensions and religious knowledge (Eph. 3:18). In *Jesus und Paulus. Festschrift W. Kümmel*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, pp. 57-75.

FISCHER K M

1973. *Tendenz und Absicht des Epheserbriefes*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

HOLLADAY C R

1990. 1 Corinthians 13: Paul as apostolic paradigm. In *Greeks, Romans and Christians*. Minneapolis: Fortress, pp. 80-98.

KÄSEMANN E

1981. Love which rejoices in truth. *Colloquium* 14:46-53.

KERTELGE K

1989. Freiheitsbotschaft und Liebesgebot im Galaterbrief. In *Neues Testament und Ethik*. Freiburg: Herder, pp. 326-337.

KLAIBER W

1982. *Rechtfertigung und Gemeinde. Eine Untersuchung zum paulinischen Kirchenverständnis*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

MARSHALL I H

1983. *1 and 2 Thessalonians* (New Century Bible). Grand Rapids: Eerdmans.

MEAGHER P M

1984. *Faith active through ἀγάπη (Gal. 5:6). A study of the formation of a Christian community of ἀγάπη according to the Letter to the Galatians*. Rome: Pontifical Biblical Institute.

NYGREN A

1952. *Agape and eros*. Trs. P Watson. London: S.P.C.K.

PAGELS E H

1983. Adam and Eve, Christ and the church: a survey of second century controversies concerning marriage. In A.H.B. Logan & A.J.M. Wedderburn, *The New Testament and Gnosis*. Edinburg: T. & T. Clark, pp. 145-175.

PENNA R

1991. *Paul the Apostle, vol 2*. Collegeville: Liturgical Press.

SCHNACKENBURG R

1991. *Ephesians: A commentary*. Edinburgh: T. & T. Clark.

SPICQ C

1955. L'agapé de 1 Cor 13: un exemple de contribution de la sémantique a l'exegese neo-testamentaire. *ETL* 31:357-370.

1963. *ἀγάπη in the New Testament, vol 1*. Trs. M.A. McNamara & M.H. Richter. London: Oliphants.

STAUFFER E

1953. "ἀγάπη". In Kittel, G. (red.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, Band 1*. Stuttgart: Kohlhammer, pp. 20-55.

STROBLE P E

1996. Destined in love. *Quarterly Review* 16:305-322.

WENDLAND H D

1978. *Die Briefe an die Korinther*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Keywords

New Testament theology

Pauline literature

Love

Trefwoorde

Nuwe-Testamentiese teologie

Pauliniese literatuur

Liefde